

تأثیر اشتغال زنان در تربیت کودک

نویسندگان	وابستگی سازمانی
اعظم صولتی *	دانش آموخته سطح دو، حوزه علمیه فاطمیه (س) مشگین شهر، اردبیل
اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله	انسان موجودی است که در زندگی ناگزیر از برقراری روابط اجتماعی با دیگران است.
صفحه	امروزه گسترش و گوناگونی این روابط به قدری است که به شکل گیری شخصیت و هویت انسان تأثیر گذاشته است. از این رو، بخشی از استعدادها و شایستگی های او در اجتماع شکوفا میشود. زنان نیز در این عرصه گسترده، میتوانند حضوری شایسته داشته باشند که یکی از این زمینه ها اشتغال است. اشتغال مادران میتواند پیامدها و تأثیرات متفاوتی بر روی کودکان داشته باشد. هدف این مقاله بررسی تأثیرات مثبت و منفی اشتغال زنان در روی کودکان می باشد. به همین منظور در این نوشته دیدگاه اسلام و برخی از بزرگان و روانشناسان مورد بررسی قرار گرفته و در نتیجه این بررسی مشخص شد که اشتغال زنان باعث تأثیرات منفی در مورد تحصیلات، هوش، اعتماد به نفس، دلبستگی و بزهکاری کودک می شود. همچنین باعث تأثیرات مثبتی چون بهبود موقعیت، آسایش رفاه، بهبود سطح فرهنگ و اعتماد به نفس و سازگاری اجتماعی کودکان میشود. این مقاله به صورت کتابخانه ای نوشته شده است.
اطلاعات نویسنده مسئول	اطلاعات نویسنده مسئول
نویسنده مسئول	اعظم صولتی
کد ارکید	۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۰۰۰
تلفن	۰۹۱۴۷۰۷۱۴۲۸
ایمیل	solati.farzad@gmail.com
سابقه مقاله	سابقه مقاله
تاریخ دریافت	۱۴۰۵/۰۱/۰۷
تاریخ ویرایش	۱۴۰۵/۰۱/۰۸
تاریخ پذیرش	۱۴۰۵/۰۱/۲۰
تاریخ انتشار	۱۴۰۵/۰۵/۰۱
روش پژوهش	توصیفی تحلیلی
واژگان کلیدی	واژگان کلیدی
واژگان کلیدی	اشتغال، مادر، کودک، تربیت
توضیحات	توضیحات
کلیه حقوق این مقاله متعلق به نویسندگان می باشد.	کلیه حقوق این مقاله متعلق به نویسندگان می باشد.
خوانندگان این مجله، اجازه توزیع، ترکیب مجدد و تغییر جزئی را با ذکر منبع آن دارند.	خوانندگان این مجله، اجازه توزیع، ترکیب مجدد و تغییر جزئی را با ذکر منبع آن دارند.
نحوه استناد	صولتی، اعظم (۱۴۰۵)، «تأثیر اشتغال زنان در تربیت کودک»، ماهنامه علمی فقه، حقوق و مطالعات اجتماعی، دوره ۱، شماره ۵، شماره پیاپی ۵، (مرداد)، صفحات ۵۰ - ۶۰
دهی	صولتی، اعظم (۱۴۰۵)، «تأثیر اشتغال زنان در تربیت کودک»، ماهنامه علمی فقه، حقوق و مطالعات اجتماعی، دوره ۱، شماره ۵، شماره پیاپی ۵، (مرداد)، صفحات ۵۰ - ۶۰

The Effect of Women's Employment on Child Education

Authors		Organizational Affiliation
Azam Solati*		Level 2 Graduate, Fatimah Seminary (Peace be Upon Him), Meshginshahr, Ardabil
Article Information		Abstract
Article Type	Scientific Research	Human beings are creatures who are inevitably bound to establish social relationships with others in life. Today, the expansion and diversity of these relationships are so great that they have affected the formation of human personality and identity. Therefore, some of their talents and competencies flourish in society. Women can also have a worthy presence in this vast field, one of which is employment. Mothers' employment can have different consequences and effects on children. The aim of this article is to examine the positive and negative effects of women's employment on children. For this purpose, this article examines the views of Islam and some elders and psychologists, and as a result of this study, it was determined that women's employment causes negative effects on children's education, intelligence, self-confidence, attachment and delinquency. It also causes positive effects such as improving the situation, comfort and welfare, improving the level of culture and self-confidence, and social adaptation of children. This article is written in a library format.
Pages	50 - 60	
Volume 1, Issue 5, Fifth Consecutive Issue		
Corresponding Author's Info		
Corresponding Author's	Azam Solati	
ORCID	0000-0000-0000-0000	
Tell	09147071428	
Email	solati.farzad@gmail.com	
Article History		
Received	2026/03/27	
Revised	2026/03/28	
Accepted	2026/04/09	
Published Online	2026/06/21	
Research Method	Descriptive Analytical	
Keywords		Employment, Mother, Child, Education
Description		
All rights to this article belong to the authors.		
Readers of this magazine are permitted to distribute, recombine, and modify the material with due acknowledgement of the source.		
How to Cite This Article	Solati, Azam (2026), "The Effect of Women's Employment on Child Education", Monthly Scientific Journal of Jurisprudence, Law and Modern Social Studies, Volume 1, Issue 5, forth Consecutive Issue (August), pp. 50 – 60	

۱: مقدمه

یکی از عرصه های تحول زندگی اجتماعی در عصر جدید، تغییرات و تحولات در زندگی زنان است. این تغییرات دامنه وسیعی از تغییر باورها و انگاره های اجتماعی درباره زنان تا تغییرات نقشهای فردی، خانوادگی و اجتماعی را در بر میگیرد. اشتغال زنان در میان این تغییر و تحولات اهمیت و نقش ویژه ای دارد. اهمیت این موضوع به خاطر نقش مادر در اثرگذاری بر روی فرزندان میباشد چرا که تربیت فرزندان در نظام آفرینش بر دوش مادران قرار داده شده است. هدف از این نوشته بررسی تاثیرات اشتغال زنان بر روی کودکان میباشد. بدیهی است که تغییر در هر پدیده اجتماعی به دگرگونی در سایر پدیده های مرتبط میانجامد. تغییر نقش زنان در جامعه به تغییرات و تاثیراتی در نظام خانواده منجر میشود. در مورد پیشینه اشتغال زنان و تاثیرات آن، علاوه بر روایاتی که وجود دارد میتوان به کتابهای همچون اشتغال زنان نوشته لیلا سادات زعفرانچی و کتاب حضور زن نوشته احمد طاهری نیا اشاره کرد. در مورد اشتغال زنان این سؤالات مطرح است که آیا از نظر اسلام زن میتواند بیرون از خانه فعالیتی داشته باشد؟ آیا اشتغال زن در زندگی او و جامعه تأثیر دارد؟ آیا اشتغال زن بر روی فرزندان تاثیراتی دارد؟

۲: مفهوم شناسی

ابتدا لازم است با معانی برخی کلمات بیشتر آشنا شویم تا در تبیین دقیق آنها دچار اشتباه نشویم.

۱-۲: اشتغال

اشتغال به معنی مشغول شدن و پرداختن میباشد. (معین، ۱۳۷۰: ۱۳۸۳) اشتغال به فعالیتی می گویند که به منظور تهیه و تولید کالا و خدمات اقتصادی انجام میشود. اشتغال امروزه سه ویژگی دارد: انجام فعالیت در زمان مشخص و منظم، دریافت مزد در قبال ساعات کار و وجود فاصله میان محل کار و محل زندگی که گاه از آن به فاصله گرفتن مصرف از تولید تعبیر میشود. (زعفرانچی، ۱۳۹۹: ۳۸) تأثیر اشتغال زنان بر روابط مادر و کودک بیشتر به ویژگی فاصله میان خانه و محل کار باز میگردد.

۲-۲: تربیت

تربیت در لغت به معنی پرورتن، ادب و اخلاق را به کسی آموختن میباشد. (معین، ۱۳۷۵: ۱۸۳۲) دانشمندان اسلامی با توجه به معنای لغوی تربیت مفهوم پرورش دادن، شکوفا ساختن، رشد دادن و فراهم آوردن زمینه های به فعلیت رساندن استعدادهای درونی و بیرونی متری را از آن برداشت کرده اند. (احسانی، ۱۴۰۰: ۱۱)

۳: اشتغال زن در قرآن

دین اسلام به اشتغال و کار اهمیت ویژه ای قائل شده است. شغل نه فقط برای تأمین معاش و گذراندن زندگی دنیوی، بلکه موجب اعتماد به نفس و پدید آمدن حس بی نیازی از دیگران و استقلال شخصیت فرد میشود. در قرآن کریم آیات فراوانی در مورد اشتغال وجود دارد. از جمله آیه ۱۱ سوره جمعه که خداوند می فرماید: «فَإِذَا فَضِيتِ الصَّلَاةَ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَادْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» یعنی هنگامی که نماز پایان یافت، در زمین پراکنده شوید و از فضل خدا بطلبید و خدا را بسیار یاد کنید. در این آیه مجموع مسلمانان یا انسانها مورد توجه قرار گرفته اند و همگی به طلب فضل الهی که کسب درآمد است دعوت شده اند. قرآن کریم که منبع اصلی مسلمانان جهت پاسخگویی به مسائل خود میباشد، به روشنی حق اشتغال زنان را بیان کرده است. در سوره نساء خداوند می فرماید: «لِلرَّجُلِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبَوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبْنَ» یعنی همان گونه که اگر مردان چیزی تحصیل کنند مالک آن میشوند، زنان نیز اگر مالی بدست آورند، مالک آن میشوند. این آیه بیان می کند که اشتغال زنان امری جایز است؛ چرا که حلال بودن اکتساب، یعنی تحصیل درآمد، مفروض گرفته شده سپس درباره مالکیت درآمد حاصل از آن اظهار نظر شده است. (سلیمانی، ۱۴۰۰: ۲۷۹) همچنین در آیه ۳۸ سوره قصص از دختران پیامبر خدا شعیب علیه السلام یاد شده

است که به شغل چوپانی مشغول بودند و مورد مذمت نیز واقع نشده اند. در این آیه قرآن آمده: «و لما ورد ماء مدین وجد علیہ امه من الناس یسقون و وجد من دونهم امراتین تذودان قال ما خطبکما قالتا لانسقی حتی یصد الرعاء و ابونا شیخ کبیر»، یعنی هنگامی که به چاه آب مدین رسید، گروهی از مردم را در آنجا دید که چهارپایان خود را سیراب می کنند؛ و در کنار آنها دو زن را دید که مراقب گوسفندان خویشند به آنها گفت: کار شما چیست؟ گفتند: ما آنها را آب نمی دهیم تا چوپانها همگی خارج شوند؛ با استناد به این آیات اشتغال زنان امری جایز و بدون مشکل است.

۴: اشتغال زنان در روایات

طبق آیات قرآن مشخص شد که اشتغال زنان امری جایز است اما جزئیات این موضوع را میتوان در روایات و سیره معصومین (علیهم السلام) جست و جو کرد. در زمان معصومین (علیهم السلام) زنان به کارهای چون آرایشگری و تجارت و خیاطی و بافندگی و کارهایی از این قبیل مشغول بودند و به زنان اجازه فعالیت در این کارها داده شده بود. اما از برخی از کارها، همچون فحشا و آواز خوانی نهی شده بودند. در زمان پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم) حضرت خدیجه (علیها السلام) که بعدها با پیامبر ازدواج کردند، به شغل تجارت مشغول بود و کارگران بسیاری داشتند. در روایتی آمده که ام حسن نخعیه میگوید: حضرت علی (علیه السلام) در راه به منبر برخورد کرد و فرمود: ام حسن! به چه کاری مشغول هستی؟ گفتم: بافندگی میکنم. فرمود: بدان که حلالترین کسب است. (کلینی، ۱۴۰۰: ۱۵۱) با توجه به این روایت مشخص میشود که امام نه تنها او را از این شغل نهی نکرد بلکه با گفتن جمله «حلالترین کسب» او را به ادامه این شغل تشویق هم کرده اند. همچنین در روایتی از ابن ابی عمیر که با واسطه از امام صادق (علیه السلام) نقل میکند: یکی از زنان که به آرایشگری زنان اشتغال داشت، بر رسول خدا وارد شد. حضرت فرمود: آیا شغلت را رها کرده ای یا به آن ادامه میدهی؟ زن گفت: ای رسول گرامی اسلام! بر شغلم باقی هستم، مگر اینکه نهی ام فرمایید تا آن را کنار گذارم. حضرت نه تنها او را از این کار منع نکرد بلکه اجازه داد به کارش ادامه دهد. (کلینی، ۱۴۰۰: ۱۱۳) با توجه به این روایات مشخص میشود که اشتغال زنان از نظر معصومین (علیهم السلام) جایز بوده است.

۵: اقسام اشتغال

با توجه به نوع و روش درآمد، اشتغال را به چند قسم تقسیم و نامگذاری کرده اند.

۵-۱: اشتغال واجب

به دست آوردن مالی که موجب تامین خوراک، پوشاک و مسکن افراد است از ضروریات حیات انسان است و لزوم آن بر کسی پوشیده نیست. برخی از فقها به دست آوردن روزی در حد کفایت را واجب شمرده اند و برخی دیگر با استناد به فرمایشات پیامبر اسلام که فرمودند: «کسی که کار خود را بر عهده دیگری بباند از لعنت شده است». طلب روزی را برای شخص نیازمند واجب می دانند. (زعفرانچی، ۱۴۰۰: ۸۳۳)

۵-۲: اشتغال مباح و مستحب

در این نوع اشتغال، ترک یا عدم ترک شغل به کسی ضرر نمی رساند. از جمله مشاغل مباح برای زنان، شغلهای چون مامایی و ریسندگی میباشد. (زعفرانچی، ۱۴۰۰: ۸۳۴) از میان شغلهای مباح، برخی مصادیق ویژگی و جایگاه خاصی دارند که غالباً از مشاغل تولیدی اند و از آنها به مشاغل مستحب یاد شده است. در مورد این نوع اشتغال از پیامبر گرامی نقل شده که فرمودند: «کسی که زمین مرده ای را زنده کند برای او اجر و ثواب است و این را مستحب دانستند». (زعفرانچی، ۱۴۰۰: ۸۳۳)

۵-۳: اشتغال مکروه و حرام

از میان شغل‌های مختلف، برخی از شغل‌ها حرام یا مکروه هستند و از انجام آن نهی شده است. شغل‌هایی چون نوحه خوانی و آواز خوانی در میان نامحرم و آرایشگری که فی نفسه اشتغال ندارد اما با وجود برخی شرایط حرام یا مکروه میشوند. (زعفرانچی، ۱۴۰۰: ۸۵۳)

۶: نظر قائد شهید حضرت آیت الله العظمی امام خامنه ای (رضوان الله علیه) در مورد اشتغال زنان

قائد شهید حضرت آیت الله العظمی امام خامنه ای (رضوان الله علیه) در دیدار با زنان در مورد اشتغال زنان در اسلام فرمودند: «اسلام با کار کردن زن موافق است؛ نه فقط موافق، بلکه کار را تا آن جا که مزاحم با شغل اساسی و مهمترین شغل او، یعنی تربیت فرزند و حفظ خانواده نباشد، شاید لازم هم میدانند و همچنین فرمودند: نظر اسلام این است که در میدان فعالیت علمی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی نباید بر زن تحمیل و اجبار باشد؛ چنان که به سد کردن راه او هم نباید پرداخت. (بیانات قائد شهید حضرت آیت الله العظمی امام خامنه ای (رضوان الله علیه))

۷: عوامل موثر در گرایش زنان به اشتغال

اشتغال زنان متأثر از برخی عوامل روانی و اقتصادی و اجتماعی و ارزشهای حاکم بر جامعه است. برخی از علل و عواملی که باعث افزایش تمایل زنان برای حضور در بیرون از منزل می شود عبارتند از:

۷-۱: تحصیلات

از جمله دلایل رشد اشتغال زنان، تحصیلات و مدارک علمی زنان است. در سالهای اخیر، زنان همراه و هم دوش مردان از این موهبت برخوردار شدند که بتوانند در سنگرهای علم و فرهنگ، بیشتر در اجتماع حضور یابند. افزایش دانشگاهها و رشته های علمی دانشگاهی، همچنین ایجاد فضای امنی که زنان در پرتوی آن میتوانند به تحصیل بپردازند، باعث شده نزدیک به نیمی از رشته های دانشگاهی را زنان به دست گیرند. برای کسی که بخشی از عمر خود را برای کسب دانش صرف کرده است و با زحمت مدرک علمی و دانشگاهی معتبر به دست آورده، سخت است که از این مدرک هیچ استفادهای نکند. نکته دیگری که به رشد اشتغال زنان و طرح این مسئله دامن زده است، نیازهای اجتماعی است. رشد و گسترش دانش و فناوری در جوامع و تقسیم بندی مشاغل به شاخه های متنوع، ایجاد رشته های علمی متنوع را در بر داشته است. در این بین به وجود زنان در بعضی از مشاغل نیاز است. برای نمونه در مشاغل پرستاری و معلمی، جوامع مسلمان به زنان تحصیل کرده در این رشته نیاز بسیار دارد. (سلیمانی، ۱۴۰۰: ۱۸۳)

۷-۲: احساس مسئولیت اجتماعی

افزایش آگاهی ها و توانمندی ها و افزایش سطح فرهیختگی در بسیاری از زنان، احساس مسئولیت در قبال جامعه را بیش از گذشته برانگیخته و آنان را به احراز مناصب اجتماعی، فعالیتهای سیاسی و فرهنگی سوق داده است. در موقعیتهای چون معلمی، مشاور پرورشی، پزشکی و علمی پژوهشی می توان زنان پر شماری را یافت که دغدغه شان اصلاح فرهنگ عمومی، ارتقای علمی کشور و حل نیازمندیهای جامعه است، و حساسیت دینی، ملی و انسانی، انگیزه اصلی آنان برای حضور در این عرصه ها بوده است. (زعفرانچی، ۱۴۰۰: ۸۳)

۷-۳: تامین نیازهای مادی و کسب منزلت اجتماعی

نیاز مادی خانواده ها دلیل دیگر گسترش مشاغل زنان است که خواسته یا ناخواسته به رشد اشتغال زنان دامن زده است. بالا رفتن هزینه ها و سطح رفاه زندگی باعث شده است که بسیاری از زنان به همراه مردان، وارد بازار کار شوند و از این راه، زندگی بهتری برای خانواده خود فراهم آورند. (سلیمانی، ۱۴۰۰: ۱۸۸)

های خانوادگی و اقتصادی و کسب موفقیت در انجام وظایف محوله، احساس خودباوری در آنان را رشد داده و انگیزه های آنان را در ایفای مسئولیتها تقویت می کند. (سلیمانی، ۱۴۰۰: ۱۸۹)

۷-۴: افزایش اوقات فراغت

نظام آموزشی جدید که سبب شده است فرزندان مدت زیادی را خارج از خانه بگذرانند، و این نظام آموزشی، پیشرفتهای تکنولوژی در منابع مربوط به خانواده، توسعه صنایع خانگی و غذاهای آماده و کنسروها و کاهش جمعیت، افزایش فراغت زنان را داشته است. در این وضعیت انتخاب حضور اجتماعی برای بسیاری از زنان راهی برای پر کردن اوقات فراغت به شمار میآید. (زعفرانچی، ۱۴۰۰: ۸۸)

۸: آثار و پیامدهای اشتغال زنان در بیرون از خانه

تغییر و تحول در یک حوزه مطمئناً، باعث تحولاتی در حوزه های دیگر خواهد شد. اشتغال زنان نیز آثار و پیامدهای در دیگر حوزه ها داشته است که در ذیل به آنها پرداخته خواهد شد.

۸-۱: آثار فردی اشتغال زنان

مقصود از آثار فردی، تاثیرات و پیامد هاست که اشتغال زن بر شخص شاغل، به عنوان فردی از جنس مونث دارد. البته با توجه به اینکه زن به عنوان دختر، همسر یا مادر، عضوی از خانواده و اجتماع نیز هست، همه آثار یا دست کم برخی از آثاری که برای شخص مطرح است، برای خانواده و اجتماع نیز مطرح و در آنها نیز تاثیر گذار خواهد بود. ممکن است اثری که از منظر فردی برای شخص زن مثبت پنداشته میشود، از نگاه دیگر، یعنی زن در حوزه خانواده به عنوان مادر یا همسر، منفی به شمار آید. برخی از آثار مثبت و منفی تاثیر گذار بر شخص زن عبارت است از:

- **آثار مثبت:** استقلال اقتصادی، افزایش آگاهی و بینش اجتماعی، افزایش اعتماد به نفس، کمک به شادابی و سلامت روح و جلوگیری از افسردگی در اثر بیکاری و یک نواختی زندگی روزمره، استفاده از اوقات فراغت و جلوگیری از آسیب پذیری اجتماعی در اثر فقر و نیاز مالی؛ از جمله آثار مثبت اشتغال زن در بیرون از خانه بر روی خود زن دارد.
- **آثار منفی:** برخی از آثار منفی اشتغال زن بر خود فرد عبارت است از خستگی جسمی، تحقیر زن، هتک عفت و آزار جنسی و آزار جسمی.

۸-۲: آثار اجتماعی اشتغال زنان

حوزه دیگری که از اشتغال زنان تاثیر می پذیرد، اجتماع است. تاثیر اشتغال زنان بر جامعه، در جنبه های گوناگون فرهنگی، اقتصادی و سیاسی، بحث مهم و دامنه دار است که برای روشن شدن تاثیر آن، تنها به نمونه هایی بسنده می کنیم.

- **آثار اجتماعی اشتغال زن در بعد فرهنگی:** یکی از این آثار نقش عفت و حیای عمومی است. ورود گسترده زنان به عرصه های سیاسی و اجتماعی در سطوح گوناگون و حضور در نهادها و ادارات و اشتغال به فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی، مستلزم رفت آمد آنها در کوچه و خیابان و اجتماع و در مدرسه و دانشگاه و محل کار با مردان و ارتباط گفتاری و غیر گفتاری آنان با نامحرم است که این امر به نوبه خود تا حد فراوان شرم و حیا را در میان زنان و دختران کاهش و به عفت عمومی لطمه میزند. همچنین اشتغال زنان باعث افزایش سن ازدواج دختران و افزایش نرخ نامشروعیت و افزایش طلاق و نحوه جدید زندگی (همزیستی مشترک) میباشد.
- **آثار اجتماعی اشتغال زن در بعد اقتصادی:** از جمله آثار اشتغال زنان در این حوزه، مسئله توسعه و رفاه اجتماعی و بیکاری و تاخیر ازدواج پسران میباشد.

۸-۳: آثار خانوادگی اشتغال زنان

از جمله آثار مثبتی که اشتغال زنان در حوزه خانواده دارد؛ در آمد اقتصادی و حقوق ماهانه زن می باشد. یعنی زن با درآمد خود، بخشی از هزینه های مادی خانواده را به عهده میگیرد و به شوهر خود کمک میکند و به وضعیت معیشتی خانواده ارتقا می بخشد. اشتغال زن پیامدها و تاثیرات منفی نیز بر خانواده دارد. از جمله این تاثیرات منفی، تغییر در رابطه میان زن با شوهر خود میباشد. اشتغال زن سبب کاهش ارتباط عاطفی با شوهر، بی رغبتی به شوهر میباشد. (طاهری نیا، ۱۴۰۰: ۸۳۳) نقش دیگری که در خانواده تحت تاثیر اشتغال زن قرار میگیرد؛ فرزندان هستند. خانواده نخستین پایگاه تربیتی کودک است و زن و شوهر، با ازدواج این نهاد مهم تربیتی را تشکیل میدهند. اگر خانواده را مهمترین کانون تربیتی بدانیم، بی گمان والدین نخستین مربیان و معلمان این کانون مهم شمرده می شوند. در این میان نقش مادری اهمیت زیادی دارد؛ زیرا تاثیر گذاری او از زمان انعقاد نطفه آغاز میشود و او در دوران بارداری مهمترین و بیشترین نقش را در سعادت و شقاوت فرزندان خود دارد. در هر حال، والدین میتوانند برای کودک خود بهترین معلم و الگو باشند. (پناهی، ۱۴۰۰: ۳۱۳) توجه والدین به کودکان موجب رشد، شادابی و هدایت آنها میشود و آنان را از دامهایی که شیاطین در پیش روی آنها گسترده است نجات میدهد. بی توجهی به فرزندان و رها کردن آنها موجب افسردگی، غلتیدن در منجلاب گناه، همنشینی با دوستان بد و نهایت نابودی آنها میشود. بنابراین کودکان افزون بر غذا، پوشاک و بهداشت، نیازمند آرامش، مهربانی و محبت و صمیمت والدین نیز هستند و پدر و مادر باید به همه این نیازها پاسخ دهند تا فرزندان سالم، با اعتماد به نفس، کارآمد، اجتماعی، صالح و مومن داشته باشند. اگر پدر و مادر، به ویژه مادر حضور فعال و مفید و بهینه ای در کنار فرزندان نداشته باشند، چه بسا فرزندان به آسیبهای روانشناختی و تربیتی گرفتار میشوند. (پناهی، ۱۴۰۰: ۸۳)

۹: تاثیر منفی اشتغال زنان بر روی کودکان

اشتغال مادر اگر حساب شده و به اندازه نباشد و در هنگام نیازمندی عاطفی، روانشناختی و مادی فرزندان در اختیار آنان نباشد، مشکلات جدی می آفریند. در این بخش به تاثیرات منفی و مشکلاتی که ممکن است بر اثر اشتغال مادران برای کودکان به وجود بیاید اشاره میکنیم.

۹-۱: ایجاد زمینه بزهکاری

برخی از مادران به همان اندازه که به فرزندان و زندگی مشترک خود اهمیت میدهند، کار اجتماعی را جدی می گیرند گاه به کارشان بیشتر اهمیت می دهند و آنها در ابراز عواطف به کودکان و فرزندان کوتاهی میکنند و در مقابل، از فرزندان انتظارات بسیاری دارند. آنان به همین جهت، فرزندان خود را به استقلال زودرس سوق میدهند. در چنین خانواده هایی فرزندان بسیار زود از خانواده جدا می شوند و در حالی که هنوز پختگی و بلوغ لازم را ندارند و از نظارت و حمایت جدی والدین نیز برخوردار نیستند، میخواهند روی پای خود باشند، به فکر خود تکیه کنند و آن گونه که خود میفهمند با دیگران ارتباط برقرار کنند. این استقلال زودرس، آنان را به سرکشی، اعتماد به نفس کاذب، بی باکی، گستاخی و خودمختاری میکشانند. نتیجه چنین تفکری، افتادن در دام بزهکاران چیره دست و باندهای مخوف است. (حسین زاده، ۱۴۰۰: ۱۳۳)

۹-۲: تامین نشدن نیازهای عاطفی کودک

دامان پر مهر و محبت مادر، نخستین مدرسه کودک است که شخصیت کودک را شکل میدهد. تامین نیازهای کودک در حد مطلوب، تنها در محیط خانواده و با مشارکت و همکاری پدر و مادر شدنی است. کودک به ویژه در سالهای نخستین زندگی، نیاز فراوانی به حضور مادر در کنار خود و ارتباط پیوسته با وی دارد. تحقیقات نشان داده است که در بسیاری از موارد، مادر غیر شاغل بهتر میتواند به نیازهای عاطفی، اجتماعی و شخصی کودک خود پاسخ مثبت دهد و در حین رسیدگی، با وی تعامل عاطفی برقرار سازد و او را از عواطف محبت آمیز خود بهره مند سازد. مادری که با فراغت کامل، در انجام دادن وظایف خانه داری و مادری موفق باشد و محیط خانه را محل امنیت و آرامش خاطر خود، فرزندان و همسر خود قرار دهد، بهتر میتواند بین خود و دیگر اعضای خانواده، روابط عاطفی و انسانی ایجا کند. به عکس مادری که به دنبال چندین ساعت

کار و تلاش خارج از منزل، با حالتی خسته به خانه بر میگردد، نمیتواند برای انجام دادن این مهم، آنگونه که شایسته است، اقدام کند. در چنین مواردی، کودکان برای دیدن مادر لحظه شماری میکنند. اما معمولاً خستگی و گاه بیحوصلگی مادر، مانع ایجاد ارتباط عاطفی بین آنان میشود؛ به ویژه اینکه رسیدگی به امور منزل نیز غالباً به عهده مادر است. این مسئله آسیب فراوانی را متوجه خانواده و اجتماع خواهد کرد. اشتغال زنان سبب میشود که کودکان از آغوش گرم و پر مهر مادر و کانون خانه جدا شوند و در خانه های نگره داری اطفال، پرورش یابند و در نتیجه، فرزندان بدون تربیت خانوادگی و جدا از عواطف پدری و مادری رشد کنند. براساس برخی از تحقیقات، غیبت مادر از سه تا شیش سالگی، روی کودک تاثیر بدی میگذارد. این کمبود موجب میشود کودک موجودی شکاک، بدبین و عاری از مهر و محبت به دیگران شود و مبتلا به شب ادراری و بدخوابی گردد. در نتیجه حضور هر چه بیشتر مادر در کنار فرزندان، به ویژه در سالهای آغازین، نیاز عاطفی آنان برای رشد به هنجار شخصیت و عواطفشان فراهم میسازد و نبود مادر در کنار کودک به سبب اشتغال، میتواند زمینه اختلال را فراهم کند. (طاهری نیا، ۱۴۰۰: ۸۱۳) البته تحقیقات تجربی نشان میدهد که اگر مادران شاغل، در زمان هایی که در خانه هستند، تعامل عاطفی قوی و ارتباط نشاط انگیزی با فرزندان داشته باشند، میتوانند کمبودهای پدید آمده در زمان غیبت را جبران، و در نتیجه از آسیب دیدن فرزندان جلوگیری کنند. (پناهی، ۱۴۰۰: ۳۱۵)

۳-۹: مشکلات تحصیلی فرزندان

حضور زنان در بازار کار و سپردن فرزندان به مراکز نگهداری کودک و دور بودن از آنها مشکلات بسیاری را به دنبال دارد نامناسب بودن شرایط تغذیه ای، بهداشتی و گاه، کار آزموده نبودن مربیان این مراکز، کمبودهایی برای فرزندان ایجاد میکند که با توجه به زمان کم حضور مادران شاغل در خانه، جبران آن دشوار و شاید ناممکن باشد. نظارت نکردن بر امور تحصیلی فرزندان را نیز میتوان از عوارض منفی اشتغال مادران در خارج از خانه دانست. (سلیمانی، ۱۴۰۰: ۱۸۱)

۴-۹: هوش پایین کودکان

بر پایه پژوهش های صورت گرفته، ابراز عشق مادر به کودک موجب باهوش تر شدن او میشود. پژوهش گلفارب به طور ویژه نشان داد کودکانی که از مهر مادر محروم بوده اند در مقایسه با کودکانی که زندگی طبیعی داشته اند، در نهایت دچار کم هوشی میشوند. اگر چه ضرورت ندارد که صرفاً محرومیت از مهر مادری موجب کم هوشی شود، و این عارضه میتواند بر اثر زندگی در موسسات نگهداری و تربیت نیز رخ دهد. (زعفرانچی، ۱۴۰۰: ۱۳۳)

۵-۹: عدم شکل گیری دلبستگی ایمن

به باور روانشناسان، از جمله بالبی، نیاز به دلبستگی از جمله نیازهای نخستین است. وی اعتقاد دارد که نیاز به دلبستگی از هیچ نیازی مشتق نشده، و نیازی اساسی در تحول شخصیت کودکان است. این نیاز که بیشتر، از آغاز کودکی تا سه سالگی مطرح است، اگر منطقی ارضا نشود، کودک را به ناایمنی روانی مبتلا میکند. بالبی میگوید که این دلبستگی و نیاز عاطفی بیشتر متوجه مادر است و مادر اگر حضور لازم و ضروری در کنار کودک نداشته باشد و به نیازهای کودک توجه نکند، سبب ناایمنی روانی و ترس، افسردگی و بی اطمینانی کودک می شود؛ به عبارت دیگر، کودکان به طور طبیعی نیاز دارند که مادر نیازهای عاطفی، روانی و جسمانی آنها را برآورد و در هر لحظه که نیاز داشته باشند در کنارشان باشد و در سایه این تعامل، به آرامش و اطمینان روانی برسند. اگر این احساس برای کودک پیش بیاید که مادرش در دسترس نیست یا اینکه توجه به او ندارد و یا اینکه نمیتواند پناهگاه مطمئنی برایش باشد، دچار ناایمنی میشود و احساس تنهایی، بی پناهی و انزوا می کند. این کودک در بزرگسالی نیز شخصیت هنجار و متعالی نخواهد داشت و چه بسا به بدبینی، افسردگی و بی عاطفگی درافتد. همچنین، اشتغال مادر، به ویژه در شیفت شبانه، کودکان را از آغوش گرم مادر محروم میکند و در نتیجه ممکن است آنان را به انواع اختلالات، مانند اختلال خواب، اضطراب، ترسهای مرضی، مبتلا سازد. از این رو، مادرانی که ساعات بسیاری در محل کار هستند و در خانه حضور کافی ندارند و یا اینکه رابطه فعال، مفید

و پرنرژری با فرزندان ندارد، چه بسا فرزندان با نایمینی روانی داشته باشند، مگر اینکه پدر خانواده خلا وجودی مادر را پر کند یا اینکه مادران بکوشند تا فرزندان را نیز به محل کار ببرند و یا به گونه ای برنامه ریزی کنند که دستکم دو ساعت یک بار آنان را ببیند. (پناهی، ۱۴۰۰: ۳۷۳)

۹-۶: ایجاد اختلال در شکل گیری اعتماد کودک

حضور نداشتن والدین، به ویژه مادر، به طور همزمان، سبب میشود که برخی نیازهای کودکان، به خصوص کودکان خردسال، که به شدت به حضور مادر نیاز دارند، تامین نشود و کودکان ساعتی از حضور مادر محروم بمانند. سپردن کودکان به کودکانستان ها راهکاری مناسبی نیست، زیرا کارمندان آن مراکز براساس وظیفه شغلی از کودکان نگهداری میکنند و هرگز نمیتوانند رابطه عاطفی درستی با او برقرار کنند. حداقل زمانی که در این زمینه ممکن است به کودکان زیر دو سال برسد آن است که احساس اعتماد در آنها به خوبی شکل نمیگیرد، بلکه آنها به دنیای بیرونی احساس بی اعتمادی میکنند و این حالت میتواند فرایند رشد آنها را در مراحل بعدی با مشکل روبرو سازد. روانشناسان بر این باورند که احساس اعتماد در برابر بی اعتمادی در دو سال اول زندگی کودک پدید می آید و لازمه اینکه کودک این مرحله را خوب بگذراند این است که حداقل نیازهای او تامین شود. برای برآوردن نیازهای او دو مسئله را باید رعایت کرد: یکی؛ اینکه این نیازها به شیوه ثابتی تامین شود، و دوم محیطی که نیازهای او را بر می آورد اعتماد کند. اشتغال زوجین، حتی نیمه وقت، البته همزمان، چه بسا سبب شود که آنان نتوانند نیازهای کودک را به موقع و به شیوه ثابتی برآورند و در نتیجه، کودک به دنیای خود اعتماد نکند و دنیای خود را به خوبی شناسد و نتواند با آن تعامل برقرار کند و نبود تعامل مشکلاتی به صورت دائمی و در فرایند رشد پدید آورد. (پناهی، ۱۴۰۰: ۳۳۱)

۹-۷: بروز اختلال در صفات زنانه مادر

اشتغال زنان در محیط هایی که مرد و زن با یکدیگر کار میکنند، چه بسا از حساسیت او به مرد و حساسیت مرد به او بکاهد. در نتیجه، خانواده دیگر یگانه محل تعامل عاطفی زن و مرد نخواهد بود و بیم آن میرود که گرمی، شور و نشاط خانوادگی کم رنگ، و فضای خانواده از تعامل نارسا و ناقص عاطفی پر شود؛ به گونه ای که حتی تقسیم برابر وظایف و نقشهای مربوط به اداره خانه و امور تربیتی فرزندان میان زن و شوهر نتواند آسیبهای ناشی از چنین تعاملی را جبران کند. افزون بر اینکه حضور زن در عرصه مردانه نیز سبب کم رنگ شدن صفات زنانه، و برعکس پذیرفتن صفات مردانه ای چون میل به تسلطگری است. این تغییرات سبب میشود که زن در محیط خانواده، آنجا که ویژگیهای زنانه کارآیی خود را آشکار میسازد، فعال عمل نکند و در نتیجه فرزندان آسیب پذیر شود. (پناهی، ۱۴۰۰: ۳۳۳) پیشنهاد والدین میتواند برای کاهش تاثیرات نامطلوب و منفی اشتغال راهکارهایی را بیندیشند که در این جا به چند مورد اشاره خواهیم کرد.

- زنان در حد امکان، از اشتغال تمام وقت خوداری، و به اشتغال نیمه وقت بسنده کنند.
- زنان از پذیرش کار در شیفت شب خودداری کنند.
- زنان و مادرانی که مجبورند به فعالیت بیرون از خانه روی آورند، به ویژه در شهرهای بزرگ، باید بکوشند تا هنگامی که در منزل هستند، بیشتر به فرزندان خویش توجه عاطفی و مراقبتی کنند و در صورت امکان، فرزندان را در زمان غیبت خود به مادر بزرگها بسپارند نه به همسایه ها.
- مادران، در صورت امکان، فرزندان خود را به مهد یا جایی که نزدیک محل کارشان است ببرند تا بتوانند چند ساعت یک بار آنها را ببینند. (پناهی، ۱۴۰۰: ۳۳۵)

۱۰: تاثیر منفی اشتغال زنان بر روی کودکان

اشتغال زنان صد درصد منفی نیست و پیامدهای مثبتی هم برای فرزندان به ارمغان می آورد. برخی از زنان شاغل، آرامش روحی و روانی و امنیتی بیشتری دارند و بهتر میتوانند در خانواده کارایی داشته باشند و بر فرزندان هم تاثیر مثبت گذاشته و فرزندان خوبی را تربیت کنند که در زیر به برخی از این تاثیرات مثبت بر کودکان اشاره خواهیم داشت.

۱۰-۱: بهبود موقعیت فرزندان و افزایش رفاه کودک

زنان شاغل به دلیل حضور در صحنه های مختلف، روش برخورد با مسائل مربوط به فرزندان را بیشتر آموخته اند و حساسیت آنان نسبت به وضعیت تحصیلی و تربیتی فرزندانشان بیش از زنان خانه دار است؛ هر چند حضور آنان در خانه کمتر باشد. فرزندان زنان شاغل نیز به دلیل موقعیت ویژه خانه آموخته اند که باید اتکای آنان به استفاده بیشینه از آموزش در محیط آموزشگاه باشد. (سلیمانی، ۱۴۰۰: ۱۸۵) نیاز روز افزون اعضای خانواده به استفاده از وسایل و امکانات موجود فرهنگی، ارتباطی، آموزشی و تفریحی، هزینه زیادی میطلبد. در خانواده هایی که زن و مرد، هر دو شاغل اند، امکان تهیه و برخورداری از این وسایل که در پیشرفت علمی و تحصیلی کودکان نیز موثر است، بیشتر وجود دارد. (سلیمانی، ۱۴۰۰: ۱۸۶)

۱۰-۲: بهبود سطح فرهنگی کودک و افزایش اعتماد به نفس کودکان

اشتغال و حضور اجتماعی زن و تعامل و ارتباط با افراد مختلف در محیط کار و کسب تجربه، بینش وی را بالا برده و موجب برنامه ریزی، تصمیم گیری و اداره بهتر امور در خانواده میشود. این، در رشد بینش اجتماعی فرزندان موثر بوده، درک آنان از تحلیل منطقی امور گوناگون را تعمیق می بخشد. (سلیمانی، ۱۴۰۰: ۱۸۵) دخترانی که مادران شاغلی دارند در مقایسه با دخترانی که مادران خانه دار دارند از اعتماد به نفس بیشتر و سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی بهتری برخوردارند و در بزرگسالی به اشتغال متمایل ترند. پسران مادران شاغل در مقایسه با پسران مادران غیرشاغل، خودبستگی و سازگاری اجتماعی بیشتر دارند. (زعفرانچی، ۱۴۰۰: ۱۳۱)

۱۱: تاثیر اشتغال مادر در سالیهای پیش از مدرسه

صاحب نظرانی چون آندرز و هافمن میگویند به نظر میرسد به طور کلی مادران شاغل با واگذاری کودکان به یک محیط گروهی دست کم دو نوع آسیب روانی بر کودکان خود وارد میکنند:

- بر پایه «فرضیه تک مادری» برای اینکه احساس دل بستگی در کودک پدید آید باید صرفاً یک نفر از او مراقبت کند. بر این اساس، اگر چند نفر از کودک مراقبت کنند در فرایند دل بستگی او خلل ایجاد شده، او دچار اضطراب میگردد.
- بنابر «فرضیه محرومیت از محرک» کودکان به صورت گروهی از توجه، علاقه و انگیزه کافی برخوردار نمیشوند، و در نتیجه ممکن است رشد اجتماعی و شناختی آنان کند شود. بر پایه یافته های تحقیقی، بچه هایی که در هفته بیش از ۸۵ ساعت را در مهد کودکیها میگذرانند در مقایسه با آنهایی که ساعات کمتری را دور از خانه هستند، رفتارهای ضد اجتماعی بیشتری بروز میدهند. البته این بررسی تاثیرات مثبت این مراکز را نیز بر رفتار کودکان نشان داده است؛ این بچه ها بسیار باجرت اند، اما آنها غالباً، «ضد اجتماعی تر، نگران تر و آشفته تر» بوده ند. بنابراین سپردن کودک به مراکز نگهداری و مهد کودک، به ویژه در سالیهای نخست زندگی و به مدت طولانی، او را دچار «محرومیت»، «عدم توانایی در ارتباطات عاطفی پایدار» و «عدم ثبات شخصیت» میسازد. (زعفرانچی، ۱۴۰۰: ۱۳۷)

۱۲: نتیجه گیری

در عصر حاضر بشریت با پدیده های نوظهور و چالش هایی همچون انفجار دانش و تعاملات پیشرفته دنیای جدید دست و پنجه نرم میکند و جامعه با تغییرات اجتماعی گسترده مانند انقلاب آموزشی زنان و مشارکت گسترده آنها در عرصه های مختلف جامعه مواجه است و ایران نیز بخصوص بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، با این پدیده مواجه بوده است. نگاهی به آمار دانشگاهها و مؤسسات آموزشی بیانگر حضور گسترده زنان در عرصه علم و بازار کار را نشان میدهد. طبق دستورات اسلام زن نیز میتواند دارای شغل باشد، در صورتی که از وظایف اصلی خود، یعنی مادری و همسری غافل نشود. از آنجایی که شغل خارج از خانه با ظرفیت و توان زنان و روحیه آنها سازگاری چندانی ندارد؛ تاکید اسلام بیشتر بر تلاش و مدیریت زنان در محیط خانواده است و در صورت اشتغال در خارج از منزل، رعایت اصولی را گوشزد کرده است تا هم خود زن و هم سایر حوزه ها آسیب نبینند. طبق تحقیقات اشتغال زن، باعث تغییر و تحولاتی در بیشتر حوزه ها شده است که برخی از این تاثیرات مثبت و برخی نیز منفی میباشد. این تغییرات در حوزه خانواده و فرزندان نمود بیشتری دارند چرا که زن به عنوان مادر نقش تربیتی را هم عهده دار است. اگر زنان برخی از اصول را رعایت کنند، اشتغال آنها میتواند فرزندان پیامدهای چون، افزایش رفاه، افزایش سطح فرهنگ را به ارمغان آورد و اگر بدون توجه به نقش مادری، همه توان خود را در خارج از خانه صرف کند، کودکانی بزهکار و با هوش پایین، هزار و یک مشکل دیگر خواهند داشت که جبران آن تقریباً غیر ممکن خواهد بود. امید است زنان شاغل با در نظر گرفتن نقش خود در خانواده و رعایت برخی از اصول؛ هم مادری خوب برای فرزندان و هم شاغل مفیدی در جامعه و بازار کار شوند.

منابع

❖ قرآن کریم

- ۱) احسانی، محمد (۱۴۰۰)، «نقش مادران در تربیت دینی فرزندان»، چاپ اول، تهران: دفتر عقل
- ۲) پناهی، علی احمد (۱۴۰۰)، «سبک زندگی»، قم: موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی
- ۳) حسین زاده، علی (۱۴۰۰)، «خانواده موفق»، قم: موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی و دانشگاه کاشان
- ۴) زعفرانچی، لیلا سادات (۱۴۰۰)، «اشتغال زنان»، چاپ اول، تهران: مرکز امور زنان و خانواده نهاد ریاست جمهوری
- ۵) سلیمانی، منصوره (۱۴۰۰)، «اشتغال زن»، فصلنامه تخصصی طهورا، موسسه آموزش عالی بنت الهدی
- ۶) طاهری نیا، احمد (۱۴۰۰)، «حضور زن»، قم: موسسه آموزش و پژوهش امام خمینی (ره)
- ۷) عمید، حسن (۱۴۰۰)، «فرهنگ فارسی عمید»، تهران: انتشارات امیر کبیر
- ۸) کربلایی نظر، محسن (۱۴۰۰)، «زن و بازیابی هویت حقیقی»، چاپ سوم، تهران: انتشارات انقلاب اسلامی
- ۹) کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق (۱۴۰۰)، «کافی»، تهران: دارالکتب الاسلامیه
- ۱۰) معین، محمد (۱۴۰۰)، «فرهنگ معین»، تهران: انتشارات زرین